

Samen-DOEN door onderwijs en externe partners in coronatijd

Samen-DOEN: Samen daadwerkelijk aan de slag gaan ten behoeve van alle leerlingen. Het gaat hierbij specifiek om activiteiten waar een externe partner en de leraar samen met de groep aan het werk gaan, dus samen vanuit eigen expertise lesgeven. Een onderzoek naar enkele ervaringen.

Inleiding

Tijdens de corona-tijd werd veel flexibiliteit, creativiteit en doorzettingsvermogen gevraagd van het onderwijs. Wij, Mariette en Jacqueline, doen al jaren onderzoek naar het samenwerken tussen scholen en externe partners zoals jeugdzorg en gemeentes. Wij waren nieuwsgierig of en hoe scholen in zo'n extreme situatie als de coronatijd gebruik maakten van externe partners: welke partners, voor welke doelen, op welke wijzen en welke hobbels of juist kansen kwam men tegen?

Vanuit die nieuwsgierigheid hebben we een aantal directeuren en leraren van scholen voor voortgezet onderwijs gevraagd om hierover met ons in gesprek te gaan. Er waren

leraren die we al kenden vanuit eerder onderzoek, maar ook scholen die nieuw voor ons waren. In ieder geval was het heel fijn dat leraren en directeuren bereid waren om hiervoor tijd vrij te maken.

Samen-DOEN in het onderwijs

Samenwerken kan op veel verschillende manieren en met verschillende doelen. In het algemeen is de gedachte, en uit onderzoek blijkt ook, dat scholen het welzijn van hun leerlingen het best kunnen bevorderen en het beste tegemoet kunnen komen als zij samenwerken. Niet alleen samenwerken binnen de school of het samenwerkingsverband, maar zeker ook met professionals uit andere beroepsgroepen, zoals jeugdhulp, medische disciplines, sportclubs, bibliotheken, de politie, gemeentes, ouders, kortom: samenwerken met de gemeenschap.

In het onderzoek waarover dit artikel gaat, richten we ons op een specifieke vorm van samenwerken. Het gaat ons om samen daadwerkelijk aan de slag gaan ten behoeve van alle leerlingen; om samen-DOEN. Niet het samenwerken met een externe partner die, buiten de klas om, met een of een paar leerlingen aan het werk gaat. Niet het overleg tussen de leraar en een externe partner over bepaalde leerlingen, over zaken als ouderparticipatie of de veiligheid rondom de

Scholen kunnen het welzijn van hun leerlingen het best bevorderen als zij samenwerken

school. We richten ons juist op activiteiten voor de 'basis-ondersteuning gedrag' aan groepen en niet zozeer op hulp aan individuele of kwetsbare leerlingen. En dan speciaal om activiteiten waar een externe partner en de leraar samen met de groep aan het werk gaan, dus samen vanuit eigen expertise lesgeven. Wij zien voordelen in een dergelijke manier van samen-DOEN: je leert elkaar als professionals kennen, je vult elkaars expertise en specifieke perspectief aan, je sluit geen leerlingen uit, werkt inclusief en vermijdt onnodig stigmatiseren. Bovenal krijgen hiermee alle leerlingen de kans om zich aan het aanbod te ontwikkelen. Tegelijkertijd begrijpen we dat samen-DOEN niet makkelijk is. Samenwerken is altijd lastig, gaat meestal met vallen en opstaan. Juist daarom wilden we graag de ervaringen horen van de leraren en de externe partners zelf.

(Zie voor verdere onderbouwing van onze gedachten hierover en ons onderzoek hiernaar:

<https://fontys.nl/Over-Fontys/Fontys-Opleidingscentrum-Speciale-Onderwijszorg/Onderzoek-Leerkracht-in-Samenwerken.htm>).

Samen-DOEN in het onderwijs: het gebeurt al!

Samenwerken in de vorm van samen-DOEN gebeurt al in Nederland, hoewel nog niet veel. Zo verzorgen sinds 2014 in de gemeente Den Bosch alle basisscholen samen met jeugdhulpprofessionals een weerbaarheidstraining (Haasen et al., 2017). In de VS is deze ontwikkeling al langer gaande en werken onderwijs en mental health op een geïnstitutionaliseerde manier samen met het zogenaamde *Interconnected Systems Framework* (ISF) (Eber et al., 2019). Daar heeft men ervaren dat een dergelijke samenwerking een systeem- en cultuurverandering vergt. ISF is gericht op ontschotten, zodat er vanuit één organisatie onderwijs en jeugdhulpverlening wordt aangeboden.

Ons onderzoek

We hebben ervoor gekozen om ons in dit onderzoek te beperken tot samen-DOEN op het terrein van het welbevinden van leerlingen (sociale en emotionele of gedragsontwikkeling) en tot scholen voor voortgezet onderwijs (vo). Wij besloten bovendien om scholen te kiezen waarvan wij vermoedden dat zij al regelmatig samenwerkten met externe partners. Wij verwachtten van hen verhalen te horen over hun initiatieven, hun gedachten over en beweegredenen om samen te werken met externe partners, hun ervaringen en hun plannen voor de toekomst. Wij verwachtten dat deze verhalen anderen kunnen inspireren tot vormen van samen-DOEN, anderen kunnen helpen om op een prettige manier en efficiënt samen te DOEN en om zoveel mogelijk hobbels bij samen-DOEN te vermijden.

We hebben de directies/leden van het management van vijf scholen voor vo per mail benaderd met onze vraag. Wij voerden met hen een telefonisch interview en vroegen hen of wij als vervolg hierop twee leraren die in de praktijk samen-DOEN met externe partners en twee externe partners, zouden mogen interviewen. Een directeur gaf aan helaas niet aan het vervolg te kunnen meewerken gezien de grote werklast door corona op school. Voor ons waren deze gesprekken een toets of onze visie op samen-DOEN door het management gedragen werd. Bovendien vroegen we de directeuren om de respondenten die we zouden gaan interviewen in te lichten over onze plannen en de focus van

Over de auteurs

Mariette Haasen is docent/onderzoeker bij Fontys OSO.

Ze is projectleider van het NRO onderzoek: "Jeugdhulpverlening in de klas" en was lid van de kenniskring van het Lectoraat "Leerkracht in Samenwerken" van Jacqueline van Swet.

Jacqueline van Swet is oud-lector *Leerkracht in Samenwerken* bij Fontys OSO.

ons onderzoek. De directeuren waren alle vijf positief over de gedachte van samen-DOEN en waren net als wij nieuwsgierig naar de resultaten van ons onderzoek.

Uiteindelijk hebben we interviews gehouden met leraren en externe partners van vier scholen. Het betreft de volgende scholen:

- een school voor Mavo+ en vmbo in een grote stad in de randstad, waar we de vestigingsdirecteur, twee leraren (mentor en decaan) en twee externe partners hebben geïnterviewd.
- een school voor mavo/havo/vwo en tto in het midden van het land, waar we de directeur onderwijs hebben geïnterviewd
- een school voor havo/vwo in Limburg, waar we de rector, twee leraren en twee jongerenwerkers/jeugdhulpverleners hebben geïnterviewd
- een school voor vmbo/lwoo en praktijkonderwijs in Limburg, waar we een interview hadden met de sectordirecteur, de zorg coördinator, twee leraren, een medewerker uit het team Jeugd en Gezin en een jongerenwerker.

Resultaten op basis van de interviews

Ieder van ons heeft de helft van de interviews gehouden, deze vervolgens letterlijk uitgeschreven, waarna we samen de data hebben bekeken, besproken en geanalyseerd. In de resultaten hieronder hebben we de data van de verschillende scholen samengevoegd. Gezien het kleine aantal scholen leek dat ons de meest juiste werkwijze. Wij hebben niet de pretentie om volledig te zijn of om met dit onderzoek iets te kunnen zeggen over de werkwijze binnen scholen in Nederland in het algemeen.

Uit de interviews blijkt allereerst dat samen-DOEN nog niet gangbaar is bij de vier scholen. In onderstaande data wordt daarom soms gesproken over samenwerken en soms over samen-DOEN. We hebben bij het analyseren de data vanuit vijf 'brillen' bekeken.

- Hoe ziet het samen-DOEN er idealiter uit?
- Wat is de specifieke expertise van de leerkracht en van de externe partner?
- Welke hobbels worden ervaren bij het samenwerken?
- Welke positieve ervaringen zijn opgedaan bij het samenwerken?
- Op welke wijze werd het samenwerken vormgegeven?

Op de vraag naar het ideale samen-DOEN antwoorden zowel de groep leerkrachten als de externe partners met de meeste woorden. Dat kan een indicatie zijn dat dit thema het meeste aanspreekt en de meeste ideeën oplevert. Samenvattend komen bij deze code de volgende ideeën voor de toekomst naar voren:

1. Zorg ervoor dat beide partners (leraren en externe partners) echt betrokken zijn. Dat kan je bereiken door tevoren tot overeenstemming te komen over de doelen van het samenwerken en het beoogde project, over de verwachtingen, over afspraken zoals op tijd aanwezig zijn, goed voorbereiden, nabespreken.
2. Er is een cultuur nodig waar men elkaars expertise wil gebruiken, waar structurele voorwaarden zijn voor het samen-DOEN en waar men inclusief, dus met de hele groep leerlingen samen-DOET.
3. Het gaat niet alleen om samen-DOEN in de lessen, maar ook bij allerlei andere activiteiten.

Op de vraag naar de specifieke expertise van de leerkracht en van de externe partner antwoorden vooral de externe partners uitgebreid waarbij zij vooral veel aandacht besteden aan:

1. Leraren hebben en houden altijd hun begeleidende rol om leerlingen gemotiveerd te houden.
2. Leraren zijn klassikaal goed. Dat is docentschap: praten over prestaties, vragen zo formuleren dat anderen er ook in mee kunnen. Externe partners zijn vaak juist individueel sterk, praten meer over de leerling en gevoelens.

Zie bijvoorbeeld het citaat van een leraar: *"Ik doe dat anders dan zij. Als ik voor de klas sta en ik praat met leerlingen. Als zij met een meisje aan het praten was, vergat zij de rest. Dan vindt zij op dat moment dat ene*

meisje het belangrijkste. De vragen die zij stelt tijdens de lessen, waren soms erg gericht op de individuele persoon. Zelf doe ik dat ook wel, maar dan houd ik toch altijd ook de andere leerlingen in de gaten. Dat is anders."

3. Projecten waarin wordt samengewerkt bevatten aspecten die voor een leraar een uitdaging zijn, zoals omgaan met ouders. Door deze aspecten samen op te pakken, kun je daar als individuele professional (docent) van leren.
4. Scholen denken in lessen, externen meer in projecten. Een hulpverlener noemt als voorbeeld dat hij het onderwijs minder saai wilde maken. Bijvoorbeeld door met een busje naar de leerlingen toe te gaan, toen zij in de coronatijd niet meer op school kwamen.
5. Leerkrachten zijn ook opvoeders, zien de leerling elke dag, hebben een band met de leerlingen en weten soms meer van de thuissituatie.
6. Leerkrachten zijn pedagogisch sterk, zij kunnen gedrag snel voorspellen en sturen: "Het is een soort van fingerspitzengevoel. Door ervaring weet je dat een bepaalde manier niet gaat werken..."
7. Een (externe) coach bij voorbeeld is op de hoogte van de leefwereld van de leerlingen en de jongerencultuur, kent hun taal, hun gedragsvormen. Zij zien de jeugdige in zijn natuurlijke habitat en kan op vertrouwensbasis makkelijk inspelen op zaken die de jeugdige bezig houdt. Externe partners zijn flexibel en creatief in het zoeken van contact en aanbieden van diensten. Ook in het contact met de thuissituatie. Het contact is minder formeel; de jeugdige zal zich meer gezien en gehoord voelen en zich in sommige gevallen makkelijker openstellen. Zij denken niet zwart-wit. "Gevoel van informeel luisterend oor (soort vriend)".
8. Externe partners zijn sterk in het signaleren: "Je vangt signalen op, vraagt je af hoe het thuis is en stemt dit bijvoorbeeld af met leerplicht."

De leraren antwoorden vrij uitgebreid op de vraag naar de hobbels bij het samenwerken, terwijl de externe partners daar juist weinig woorden aan besteden.

Samenvattend worden de volgende hobbels genoemd:

1. Het project is top-down bedacht en ingevoerd, niet alle (uitvoerings)partners zijn tevoren betrokken, er was geen invoeringstraject.

“De directie wilde de docenten uit goede bedoelingen niet betrekken bij het project in de klas om leraren extra ruimte in hun weektaak te geven. Leraren vonden dit niet fijn, die wilden juist samenwerken en bij de leerlingen zijn.”

2. Voor- of nabespreking werd niet gefaciliteerd en het project is binnen de school niet nabesproken met collega's
3. De coronatijd en de corona regels maakten het samenwerken lastig (zoals het digitaal communiceren) en ook wel angstig door angst voor covid-besmetting
4. Leraren werd soms verzocht om niet aanwezig te zijn bij lessen van de jeugdhulpverlener, zonder duidelijke reden daarvoor. Op die manier werd geen gebruik gemaakt van de specifieke expertise van de leraar, zoals diens ervaring met de leerlingen waardoor hij tevoren zou kunnen aangeven dat of wanneer een leerling zal dichtklappen. In het interview geeft de betreffende jeugdhulpverlener in dit kader aan dat zij niet waren ingebed in de zorgstructuur van de school.
5. Er is groot verschil in werkwijze tussen onderwijs en bijvoorbeeld jeugdhulp. Onderwijs hanteert regels qua opruimen van het lokaal, bijhouden van presentie, gedragsregels.
6. Het project duurde te kort.
7. Tijdsdruk die vooral jeugdhulpverlening bij leraren ervaart.

Zie bijvoorbeeld het volgende citaat: *“Ik hou van het korte contact, even snel appje sturen. Dat werkt het snelst, vooral in het onderwijs, want daar is iedereen druk, druk, druk. .... Leraren willen zo weinig mogelijk tijd investeren”.*

Vooraf leraren antwoorden uitgebreid op de vraag naar de positieve ervaringen in het samen-DOEN.

Samenvattend worden de volgende positieve ervaringen genoemd:

1. De klik die men samen ervaarde
2. De korte lijntjes, even een appje. Je neemt makkelijk even contact op, zonder dat dat veel tijd kost
3. Het feedback geven aan elkaar, heel direct, waardoor dingen verbeteren. De ervaring dat je tijdens de les je eigen expertise kunt gebruiken en vervolgens na afloop over lastige zaken goed kunt praten met elkaar.

“Ja, we kwamen na afloop terug op mijn ‘ingrijpen’. Ik heb toen gezegd dat het niet was om me er mee te bemoeien. Het was een impuls.”

4. Je kent elkaar, de ander is een gezicht. Ook voor leerlingen is dat belangrijk:

“Het is zo belangrijk dat de externe partner een gezicht is, je weet dat je kunt appen en naar wie je apt. Het is dan geen hulpverlener, maar iemand die je kent. Dat maakt het voor leerlingen prettig als ze contact willen zoeken.”

5. Je vult elkaars expertise, capaciteiten en talenten aan. Als het lukt om te ontlasten en toe te voegen, dan neemt de werkdruk voor de school af.

“Sommige leraren voelen zich onthand met sociaal emotionele ontwikkeling en zijn blij met deze oplossing. Vreemde ogen hebben een andere invloed op de groep. Dat had meerwaarde. Ik had de tijd om te observeren.”

6. Een externe partner noemt het enthousiasme dat de school (inclusief de directeur) liet zien voor het samenwerk-project

VIER JAAR
Leerkracht in Samenwerken
Professioneel samenwerken met de omgeving
aan ontwikkelingskansen van leerlingen

Jacqueline van Swet & Marianne den Otter (red)
en Ellen den Arend, Linda van den Bergh,
Karin Diemel, Mariette Haasen, Naorah Lockhart,
Elle van Meurs, Chris Pols, Frans Smulders,
Anja van Zon en anderen.

Fontys Opleidingscentrum
Speciale Onderwijszorg

Vooral externe partners gaven uitgebreid antwoord op de vraag hoe het samen-DOEN werd vormgegeven.

Samenvattend wordt het volgende gemeld:

1. De externe partners noemen dat zij het samenwerken stap voor stap vorm geven: eerst oriënteren, vervolgens gesprekken voeren met directie en medewerkers
2. Men neemt er genoeg mee dat niet iedereen tot in details weet van het samenwerkproject.
3. Er worden samen-DOEN activiteiten genoemd, zoals samen het stage-beoordelingsgesprek voeren
4. Altijd voor- en nabespreken

Discussie/conclusie

De aanleiding voor dit onderzoek was de corona-tijd en de verwachting dat scholen voor voortgezet onderwijs juist in die tijd meer en anders zouden samenwerken; bijvoorbeeld door ggd-medewerkers te betrekken bij het informeren over de corona-maatregelen en over eventuele zorgen van leerlingen rondom corona, of bij zorgen over de ontwikkeling van leerlingen. Die verwachting is niet uitgekomen. Corona kwam wel voor als gespreksthema, maar dan vooral de angst die leraren hebben om besmet te raken of hun zorg over leerlingen die veel schoolverzuimen.

We hebben wel interessante voorbeelden gehoord van scholen die juist in de coronatijd al bestaande vormen van samenwerken of samen-DOEN nog verder verdiepten en vanuit eigen initiatief op de werkvloer ontwikkelden.

Toch heeft dit onderzoek een aantal interessante inzichten opgeleverd waarbij we ons realiseren dat het een kleinschalig onderzoek is met een specifieke vraagstelling. De inzichten betreffen een vorm van samenwerken die wij hebben omschreven als samen-DOEN. We denken dat scholen die gebruik willen maken van expertise van andere professies en die daartoe met externe partners willen samenwerken, baat zullen hebben met onze onderzoeksbevindingen.

Dit onderzoek geeft aan waarover de gesprekken tussen partners zouden kunnen en misschien zelfs moeten gaan. Er zijn verschillende manieren van samenwerken en het is belangrijk om daar expliciet over te zijn. Wat wil men bereiken? Wat is het doel? Wat is ieders expertise? Kiest men voor samen-DOEN en samen aan de slag? Wat voegt ieder toe? Wat is ieders expertise?

Daarnaast is het van belang om oog en begrip te hebben voor de eigen taal die verschillende disciplines hebben, voor

ieders werkwijze, ieders specifieke kracht en toegevoegde waarde. Zo kan je grofweg zeggen dat leraren sterk zijn in communicatie op groepsniveau en jeugdhulpverleners juist in individuele communicatie. Een dergelijk verschil kan je benutten, bijvoorbeeld de jeugdhulpverlener juist in gesprek laten gaan met kleinere groepen leerlingen, terwijl de leraar de groep lesgeeft.

Door samen-DOEN en door daar samen over te spreken leren professionals van elkaar. Je leert de 'kneepjes' van andere professies en je wordt je tegelijkertijd meer bewust van je eigen 'kneepjes' en eigen expertise.

Iedere professie en iedere organisatie heeft een eigen cultuur. Als je als externe partner gaat samenwerken en samen-DOEN in een andere organisatie is het nodig om de spelregels en cultuur van die organisatie te leren kennen.

Op die manier kan voorkomen worden dat er uit kleine situaties ergernissen ontstaan. Dat vraagt inspanning van zowel de ontvangende partner als de externe partner.

De ander inleiden in de organisatie en de -dikwijls ongeschreven – regels daar. "Zo doen wij het hier".

Samenwerken vraagt geduld en heeft looptijd nodig: Elkaar leren kennen, vertrouwen opbouwen, misverstanden bespreken, verwachtingen – en teleurstellingen – naar

Door samen-DOEN en door daar samen over te spreken, leren professionals van elkaar

elkaar uitspreken. Open staan voor nieuwe en creatieve werkwijzen. Daarbij is het belangrijk om te accepteren dat niet alle collega's even goed op de hoogte zijn van alle ins en outs van een samenwerkproject. Dat betekent dat je na een teleurstelling veerkracht toont en het samenwerken opnieuw een kans geeft.

In het onderzoek komt naar voren dat overleggen over je handelen moeilijker is dan overleggen over leerlingen. Toch is het van belang om daarover te spreken, want daardoor ontwikkelt je handelingsrepertoire.

Last but not least, de rol van de directie. Het is belangrijk hen op passende wijze te informeren, en betrekken en te voorkomen dat er top down nieuwe werkwijzen of projecten worden geïmplementeerd. En natuurlijk ook dat zij het samen-DOEN voldoende faciliteren.

Van de geïnterviewden die succesvol samenwerkten, hoorden dat het plezier in hun werk vergroot werd. Reden te meer om samen te DOEN!